

Mieczysław Wieliczko

"Jarosław w PRL. Zarys monograficzny", Henryk Jadam, Rzeszów [b.r.] : [recenzja]

Rocznik Lubelski 18, 206-208

1975

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

(1944—1945), w tym m.in. protokół zebrania delegatów PPR z Lubelszczyzny, które odbyło się 5 sierpnia 1944 r. w Lublinie², uchwałę I Konferencji PPR na Lubelszczyźnie w sprawie powstania warszawskiego z 20 sierpnia tego roku oraz protokół konferencji sekretarzy komitetów powiatowych i aktywu PPR z terenów wyzwolonych w dniach 10—11 października 1944 r. Całość uzupełnia informacja o niektórych zespołach Centralnego Archiwum KC PZPR oraz o bieżących pracach tej placówki.

Wszystkie publikowane materiały źródłowe stanowią pasjonującą lekturę i to rokuje wydawnictwu sukces. Zostały one poprzedzone rzeczowym wprowadzeniem edytorskim znawców przedmiotu i zaopatrzone w liczne przypisy, które mogą być przykładem rzetelności informacyjno-badawczej.

Tom zaopatrzony został w indeks nazwisk, co niezwykle ułatwia poruszanie się po jego zawartości. Jest to tym bardziej cenne, że zarówno w źródłach, jak i przypisach występuje bardzo dużo dla przeciętnego czytelnika mniej lub w ogóle nieznanymi nazwiskami i pseudonimami. W sumie otrzymaliśmy publikację wartościową, z wielkim staraniem redakcyjnym i edytorskim wydaną, w pięknej szacie graficznej i na dobrym papierze.

Albin Koprucki

Jarosław w PRL. Zarys monograficzny. Praca zbiorowa pod red. Henryka J a d a m a.
Rzeszów b.d., ss. 220 + 2 nlb., ilustracje, mapy

Na całokształt socjalistycznych przemian politycznych, ekonomicznych i społeczno-kulturalnych w naszym kraju składają się zmiany i przekształcenia strukturalne oraz przesunięcia w stratyfikacji społecznej poszczególnych mikroregionów — administracyjnych jednostek powiatowych. Monograficzne opracowanie tej problematyki w pow. jarosławskim w woj. rzeszowskim zawiera recenzowana praca, która choć ma w zasadzie charakter popularnonaukowy, prezentuje jednak w poszczególnych artykułach poprawną metodykę badań, wykorzystanie zasobu archiwalnego i całości piśmiennictwa naukowego o charakterze regionalnym.

Już pierwszy artykuł Adama Tabora *Cechy znamienne położenia geograficznego Jarosławia* opracowany jest bardzo rzetelnie. Autor wykorzystał ponad 50 pozycji bibliograficznych, w tym kilka unikalnych (np. mapy katastralne rzeki San, mapa hydrogeologiczna wód słodkich woj. rzeszowskiego), by dać w pełni zwarty i wszechstronny wykład o przyrodniczych podstawach rozwoju życia gospodarczo-społecznego. Treść uzupełniają dwie mapy, wykres „róży wiatrów” oraz 9 tabelarycznych zestawień obejmujących przegląd zagadnień z geografii fizycznej i ekonomicznej środowiska. Daje to więc nie tylko wartościową charakterystykę środowiska geograficznego, ale nawet pierwszą próbę ujęcia problemu, wycinkowo i specjalistycznie dotąd badanego przez przedstawicieli różnych dyscyplin w naukach przyrodniczych czy ekonomicznych.

Podobny charakter ma praca Kazimierza Gottfrieda, znanego regionalisty, badacza przeszłości Jarosławia, pt. *Z minionych wieków powiatu*. Z wielką eru-

² Nie ustalono nazwiska Szykały, jednego z dyskutantów w czasie tej narady (s. 358), odnosi się do Stanisława Krzykały zmarłego w 1976 r. profesora i dyrektora Instytutu Historii w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, który był jednym z uczestników.

dycją, umiarem, ale jednocześnie z wyraźnym sentymentem przedstawia przegląd dziejów, eksponując te wątki historii regionalnej, kiedy główny nurt narodowej przeszłości dotykał ziemi nad Sanem. Ze znanstwem, ale bez przesady poszukuje autor związków lokalnej historii z dziejami narodu, zwłaszcza w dobie walk narodowyzwoleńczych, w zakresie postępowych ruchów społecznych i walk klasowych w latach międzywojennej niepodległości. Sprawność języka i opanowanie warsztatu naukowego dały w efekcie wartościowy przegląd dziejów Jarosławskiego, a obszerna bibliografia jest dla czytelnika źródłem dalszych informacji.

Następny artykuł Kamila Straussa *Z lat okupacji i walki o nową Polskę* nie prezentuje już takich walorów. W pierwszym rzędzie budzi zastrzeżenie złączenie, mimo wewnętrznego podziału na 6 rozdziałów, w jednym opracowaniu bardzo złożonej problematyki dwu okresów dziejów, przed i po 1945 r. Jest to potknięcie metodologiczne, którego nie może przysłonić zebranie materiału źródłowego i dużej bibliografii dotychczasowych publikacji. Charakterystyka stosunków okupacyjnych jest pobieżna i ogólna, tyczy głównie strony politycznej i społecznej, eksponuje hitlerowskie zbrodnie. Rozdział o ruchu oporu ukazuje w zasadzie prawidłowy obraz wysiłku społeczeństwa w walce z okupantem, podaje zwartą faktografię dotyczącą ugrupowań konspiracyjnych i charakteryzuje ich oblicze polityczne. Jest to próba rozeznania układu sił wojskowo-politycznych konspiracji. O wyzwoleniu powiatu przez Armię Czerwoną autor tylko wspomina i to raczej z autopsji, natomiast w sposób w pełni udokumentowany i bardzo staranny pisze o kształtowaniu się władzy ludowej. Jest to najlepiej opracowana część artykułu; uzupełniają ją nie publikowane fotografie dokumentalne z przeprowadzania reformy rolnej w Muninie koło Jarosławia. Bardzo szczegółowo, a podkreśla to jeszcze załącznik nr 2 (wykaz funkcjonariuszy MO, SB, członków ORMO poległych w walce o utrwalenie władzy ludowej na terenie powiatu Jarosław), przedstawia walkę z reakcyjnym podziemiem, charakteryzuje jego prominenę polityczno-narodowościową, ukazuje cały dramat polskiej ludności za Sanem w latach 1944—1947, w okresie terroru UPA. Równolegle następuje umocnienie władzy ludowej, proces konsolidacji postępowych sił społecznych, początek przemian gospodarczych, które autor charakteryzuje od strony dyspozycji politycznej i organizatorskiej powiatowej instancji partyjnej.

Ryszard Hajduk w artykule *Struktura demograficzna* przedstawia bardzo obszerny, dobrze ułożony i wykorzystany materiał statystyczny. Poddaje analizie stosunki ludnościowe na szerszym (od 1931 r.) tle porównawczym, a zwłaszcza wydobywa dynamikę przemian w dobie Polski Ludowej. Służy temu aż 11 tabel i zestawień liczbowych oraz 3 mapy, co jak na łamy jednego artykułu, stanowi przykład rzetelnego rozpoznania opisywanej problematyki.

Podobne walory ma praca Józefa Podsiadło *Gospodarka przemysłowa i rol-
na*. Jest to starannie opracowany przegląd procesu industrializacji powiatu w latach władzy ludowej, poparty materiałem statystycznym (5 tabel) ułożonym w zestawienia porównawcze. Autor nie tylko rejestruje procesy wzrostu, dając przykłady różnych wskaźników, ale podejmuje pogłębienie tematu przez rozważania o organizacji pionów gospodarki przemysłowej, porównuje metody zarządzania, uzupełnia tekst dobrą fotografią. Podana dalej problematyka rolnictwa nawiązuje do wstępnej części artykułu A. Tabora i również jest dobrze udokumentowana statystyką (15 tabel!). Wyliczenia poszczególnych wskaźników ilustrują oszczędny w słowie tekst, a wprowadzenie wartości statystycznych w skali województwa, dalej pogląd o miejscu i roli gospodarczej Jarosławskiego. W końcowej części podjął autor próbę bilansu osiągnięć rolnictwa w Polsce Ludowej, ale, co warto podkreślić, nie bierze za podstawę okresu nieporównywalnego (np. rok 1939 czy 1945), a jedynie daje przegląd różnych działów

gospodarki rolnej, określa tendencje zmian w ich dotychczasowej strukturze na przestrzeni ostatnich lat.

Artykuł Zygmunta Strenczaka *Gospodarka mieszkaniowa i komunalna* jest bardzo trafnym uzupełnieniem dotąd prezentowanego zasobu tematycznego tomu. Krótkie omówienie strat materialnych w tych dziedzinach w wyniku hitlerowskiej polityki i wojny jest autorowi potrzebne tylko dla zarejestrowania tego problemu. Całą uwagę poświęca procesom urbanizacji Jarosławia i problemom z tym związanym — zabezpieczenia renesansowej głównie zabudowy śródmieścia. Podobnie jak u autorów poprzednich prac i tu spotykamy pewną łatwość w operowaniu materiałem statystycznym używanym celowo i dającym sporo wiedzy o mieście, zwłaszcza dla jego mieszkańców.

Kolejny artykuł przygotowali Zbigniew Zadrożny i Mieczysław Kosmaty, *Oświata dla wszystkich — spełnienie marzeń pokoleń*. Przyjęto tu za początkowy punkt odniesienia, dla ukazania dynamiki przemian, okres międzywojenny, co wypadło niezbyt przekonująco ze względu na uproszczone założenie metodyczne, a także ton „potępiający” przedwrześniową rzeczywistość szkolną. Znacznie lepiej autorzy radzą sobie w opisie okupacyjnych dziejów tajnego szkolnictwa, które kończą udokumentowanym wyliczeniem efektów tej patriotycznej działalności oświatowej, która tworzyła warunki do przeprowadzenia rewolucji kulturalnej po wyzwoleniu. Problematykę powojennego systemu oświatowego uporządkowano według jego struktury organizacyjnej, dając przegląd rozwoju uzupełniony statystyką szkolną ujętą w 9 tabelach oraz obszernym załączniku. Interesująco wypadły porównania pochodzenia społecznego uczniów w szkołach średnich w okresie 25-lecia PRL, dając pogląd o kierunku zmian w stratyfikacji społecznej.

Stefan SzeWC opracował zagadnienia ochrony zdrowia, ilustrując omówienie problematyki tabelami porównawczymi i przeglądem działalności inwestycyjnej w zakresie poprawy warunków lecznictwa.

Ostatni artykuł tomu: *Rozwój działalności kulturalnej*, przygotowali Michał Marończyk i Ignacy Darłak. Słusznie autorzy wskazują na dialektyczny związek pomiędzy bogactwem form i treści w tej dziedzinie działalności społecznej a strukturalnymi przemianami bazy ekonomicznej powiatu. Jest to szczególnie widoczne w rozwoju placówek kulturalnych, ich budownictwie oraz amatorskim ruchu artystycznym. Poszczególne odcinki działalności kulturalnej ilustruje 11 tabel statystycznych, kilkanaście dobrych fotografii i próba określenia uczestnictwa w kulturze szerokich rzesz społeczeństwa. Warto wspomnieć ciekawe dane o sztuce i kulturze ludowej przeżywającej okres rozkwitu. Osiągnięcia w dziedzinie sztuk plastycznych i muzyki stawiają Jarosław w rzędzie środowisk liczących się na mapie kulturalnej Rzeszowskiego, a nawet kraju.

Jest więc omawiana książka udaną w całości próbą monograficzną zapisu współczesności regionu. Jej wartość polega przede wszystkim na rzetelnym zebraniu materiału źródłowego i podaniu w uporządkowanej formie obrazu przemian w dobie Polski Ludowej. Ma to istotne znaczenie dla kształtowania zaangażowanej postawy mieszkańców, pozwala dostrzec tempo przeobrażeń strukturalnych zarówno w gospodarce powiatu, jak też w dziedzinie coraz bardziej socjalistycznych stosunków społecznych i politycznych. Jak każde wstępne opracowanie nie jest wolna od uproszczonych ocen, ale autorzy na ogół w sposób zrównoważony i poważny potraktowali podjęte zadanie i wykazali staranność w zebraniu materiału źródłowego. Książka jest na pewno wartościowym składnikiem do poznania współczesności powiatu i jako całość stanowi osiągnięcie miejscowych autorów, a jej wielostronna przydatność nie budzi zastrzeżeń.

Mieczysław Wieliczko